НА ГРАНИЦИ ХРИШЋАНСКЕ ЕВРОПЕ

Поглавља из хиљадугодишњег мађарско-српског суживота

FORUM
Нови Сад
2020

Уредник Арпад Хорњак.
Предговор Атила Пинтер.
Превод Викторија Шимон Вулетић.

Александар Крстић

Српски деспоти и властела у државној структури Угарске (1404–1459)

Продор Османлија у Подунавље и Посавину после Косовске битке 1389. године није представљао само нову, још тежу фазу у српском сучељавању с освајачем с истока, већ је директну турску претњу донео и на јужне границе Угарске краљевине. Требало је да прође још једна и по деценија сукоба, током које су Срби као османски вазали ратовали против Мађара у северној Србији и на подручју јужне Угарске,[1] да би коначно дошло до велике промене у српско-мађарским односима. Услови за српско-мађарску сарадњу и савезништво створили су се тек после Ангорске битке 1402. године, када је донекле ослабио снажан османски притисак на њихове српске вазале. Последњи период постојања средњовековне српске државе (1402–1459), обележен грчевитом борбом за опстанак пред османском најездом, карактерише и најинтензивнија сарадња с Угарском. Такве српско-угарске сарадње није било још од XII века и борбе за осамостаљење Србије од византијског суверенитета.

Тражећи у северном суседу ослонац против исламских освајача, српски владар деспот Стефан Лазаревић (1389–1427) крајем 1403. или почетком 1404. године постао је вазал угарског краља Жигмунда Луксембуршког (1387–1437). Био је то део шире политике краља Жигмунда, који је у то време насупрот Османлијама настојао да формира ланац вазалних држава, од Босне, преко Србије и Влашке до Бугарске, где је његов штићеник Константин Шишман започињао устанак против Турака.[2]

---

[1] В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби до 1402. године*, Историјски гласник (=ИГ) 1–2 (1959) 96–112; С. Ћирковић, *Године криза и превирања*, у: Историја српског народа (=ИСН) II, Београд 1982, 47–48; В. Јовановић, *Борач и Честин. Прилог проучавању средњовековних градова у Србији*, ИГ 1–2 (1985) 14–19, 28–29; П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска према Србији после Косовске битке*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9 (1996) 145–150; P. Engel, *A török–magyar háborúk első évei (1389–1392)*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 557–568; М. Шуица, *Моравска Србија на крају XIV века: питање државно-правног континуитета у светлу ограниченог суверенитета*, у: Моравска Србија, историја, књижевност, уметност, Зборник радова, Крушевац 2007, 39–48; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку. Историјско-географска студија*, Пожаревац 2007, 29–30; А. Крстић, *Град Некудим и Некудимска власт*, Историјски часопис (=ИЧ) 55 (2007) 100; Б. Стојковски, *Кнез Лазар и Угарска*, у. Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године, Зборник радова, Крушевац 2014, 233–238; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden–Boston 2018, 51–66.

[2] *Chroniques relatives à l'histoire de la Belgique sous la domination des ducs de Bourgogne* I, Bruxelles 1870, 93–95; М. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Фи-*

Ступивши у вазални однос према свом дојучерашњем непријатељу, српски владар је од угарског краља заузврат добио Београд, делове Мачванске бановине који су се налазили јужно од Саве и велики комплекс земљишта у ваљевском крају у северозападној Србији звани *terra Dettosfelde* (вероватно „Детошевина" на српском).[3] Мачва је била предмет спора два суседа још од времена краља Уроша I (1242–1276), те се око ње ратовало у више наврата.[4] Зато је давање ових поседа деспоту Стефану с једне стране уклањало разлоге међусобних неспоразума, а с друге представљало значајан уступак којим се желела учврстити верност новог вазала и савезника. За српског деспота, такође, новодобијене територије и градови били су од изузетног значаја, јер је због османског притиска с југа било нужно померити државно средиште што је могуће више на север. Зато је деспот Стефан за нову престоницу изабрао Београд, који је преобразио у своју највећу и најјачу тврђаву, али и велик и добро насељен град и важно привредно, црквено и културно средиште.[5]

Чврсте везе које је деспот успоставио са својим сизереном, али и значај који су му давали на угарском двору, видљиви су из чињенице да је српски владар био први међу баронима, члановима новоустановљеног Реда змаја, основаног крајем 1408. године.[6] Деспот Стефан је у лето 1411. године обновио и оснажио своје

липу, Зборник Матице српске за друштвене науке 14–15 (1956) 93–98; G. Wenzel, *Oktánytár Ozorai Pipó történetéhez* I, Történelmi tár (1884) 22; В. Јагић, *Константин Философ и његов Живот Стефана Лазаревића, деспота српскога*, Гласник Српског ученог друштва (=СУД) 42 (1875) 284; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения на Константин Костенечки*, Изследване и текст, София 1986, 393; Константин Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића деспота српскога*, превод Г. Јовановић, Београд 2009, 56.

[3] Ј. Радонић, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас Српске краљевске академије 187 (1941) 145–149; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 73–75; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 83–84; Ј. Калић, *Велики преокрет*, у: ИСН II, 70–71; С. Ћирковић, *„Црна Гора" и проблем српско-угарског граничног подручја*, у: Ваљево – постанак и развој градског средишта, Ваљево 1994, 63–66, 74–75; А. Крстић, *Београдско писмо краља Жигмунда грађанима Шопрона (7. новембар 1427. године)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012) 23–25.

[4] М. Динић, *О угарском ропству краља Уроша I*, ИЧ 1 (1948) 30–36; С. Ћирковић, *Београд под краљем Душаном?*, Зборник Историјског музеја Србије 17–18 (1981) 37–45; исти, *О једној српско-угарској алијанси*, Зборник радова Византолошког института (=ЗРВИ) 44 (2007) 414–417; P. Engel, *Az ország újraegyesítése, I. Károly küzdelmei az oligarhák ellen (1310–1323)*, Századok 122/1–2 (1988) 115, 127, 137–138; idem, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2005, 134–135, 152; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor 2009, 261, 265, 288–289, 334, 346, 359–360.

[5] В. Јагић, *Константин Философ*, 285–288; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 393–396; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 84–101; Ј. Калић, *Београдска повеља деспота Стефана Лазаревића*, у: Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора, Зборник радова САНУ, Београд, 2009, 189–197; М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд, 2006², 85–130.

[6] G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/4, Budae 1841, 682–694; E. Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990, 75–76; М. Антоновић, *Деспот Стефан Лазаревић и Змајев ред*, ИГ 1–2 (1990–1992) 15–24; P. Engel, *The Realm*, 210, 213, 232, 234; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996, 123–125; M. Popović, *The Order of the Dragon and the Serbian Despot Stefan Lazarević*, in: Emperor Sigismund and the Orthodox World, Veröffentlichungen zur Byzancforschung 24, Wien

вазалне односе према угарском краљу Жигмунду, који се заузврат обавезао да ће бранити српског владара и Србију од Османлија.[7] Тада је деспот Стефан добио бројне поседе широм Угарске краљевине – град Дебрецин у Бихарској и варош Бесермењ у Саболчкој жупанији с припадајућим селима и пустарама, укупно њих 34, затим вароши Сатмар, Нађбања и Фелшебања у Сатмарској жупанији с 18 села и селишта, рудницима сребра и злата, комором и ковницом новца, као и тврђаву Бечеј с варошима Бечеј, Бечкерек, Арача и Башаид у Торонталској жупанији. Ова мала жупанија у данашњем јужном Банату дата му је на управу, и деспот је тамо постављао поджупане из редова својих фамилијара.[8] Изгледа да је у исто време деспот добио у Бодрошкој жупанији поседе Арнат, Арањан и Апатин, које је држао у залогу.[9] Највероватније истом приликом, 1411. године, у време када је велики део Усоре у босанској Посавини доспео под директну угарску власт, деспот је од мађарског краља добио још један значајан рударски центар – босанску Сребрницу.[10] Приходе од добијених рудника и ковница новца деспот Стефан и његов наследник деспот Ђурађ Бранковић издавали су у закуп дубровачким предузетницима, не само у Сребрници већ и у удаљеној Сатмарској жупанији. Ови приходи су такође давани у закуп и богатим угарским грађанима немачког порекла, као што то показује грађа која се односи на Нађбању.[11] На тај

2010, 103–106; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie. Die persönlichen Beziehungen Sigismunds von Luxemburg zu Benachbarten Königen und den Herrschern des Balkans*, in: Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen, Wien, Köln, Weimar 2012, 416–417.

[7] *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, Bd. VII, Abt. 1 (1410–1420), München 1878, 125–127, nr 78–80; Ј. Радонић, *Споразум*, 150–151, 155–157, 161–162; Ј. Калић, *Немирно доба*, у: ИСН II, 85–86.

[8] I. Nagy, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo* VI, Budapest 1894, 146–148; L. Thallóczy, A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest 1907, 52–57; T. Ortvay, F. Pesty, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I: 1183–1430, Pozsony 1896, 478–479; A. Magina, *Câteva documente privind comitatul Torontal în prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22 (Reşiţa 2012) 63–65; F. Pesty, *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországban és a rácz despota czím*, Budapest 1877, 49–54; Ј. Радонић, *Споразум*, 158–160; Ј. Калић, *Немирно доба*, 85–87; С. Ћирковић, *Кретања према северу*, у: ИСН II, 322–323; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, I, Budapest 1996, 210, 275; А. Крстић, *Деспот Стефан Лазаревић и Баточина*, Споменица академика Милоша Благојевића, Београд 2015, 108–109, 111–112; исти, *Угри и српско-угарски односи у биографији деспота Стефана Лазаревића Константина Филозофа*, у: Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VIII, Деспотовац 2017, 78.

[9] I. Nagy, *Codex Zichy* VI, 451–453, 463–467. С. Ћирковић, *Историја Сомбора*, Домети 74–75 (1993) 76–78, 93; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 78.

[10] М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни* I, Београд 1955, 57–58; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006², 115–116; Ј. Мргић, *Северна Босна XIII–XVI век*, Београд 2008, 105; Д. Ковачевић-Којић, *Средњовјековна Сребреница XIV–XV вијек*, Београд 2010, 19.

[11] B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei III/2 (1382–1439)*, Budapest 1988, 184–188; Ј. Калић, *Чариници деспота Стефана Лазаревића у Угарској*, Зборник Филозоф-

начин значајно су се повећали приходи владара Србије, а с њима и одбрамбене могућности земље.

Деспот Стефан је примао нове донације од угарског краља и касније, нарочито око 1422–1423. године, када је у Угарској стекао град Мункач у Берешкој жупанији с припадајућим властелинством, које су, према нешто каснијим подацима (1445), чинили још вароши Берег, Ламбертсас (Берегсас) и Вари с укупно 28 села.[12] Деспот је пред крај живота, по одобрењу краља Жигмунда, становницима своје вароши Мункач доделио право да одржавају годишњи сајам.[13] У Абаујској жупанији деспот Стефан је око 1422. године од краља добио градове Болдогке и Регец с њиховим властелинствима, а у Земпленској градове Тању и Токај с одговарајућим припадајућим поседима.[14] Деспот је такође добио и палату у Италијанској улици у Будиму, у којој је одседао у време својих боравака у мађарској престоници.[15] Није извесно да ли је Стефан Лазаревић добио и Земун, Купиник, Сланкамен и Сремску Митровицу у Сремској и Ердшомљо (Вршац) у Крашовској жупанији, који су се касније налазили у власништву његовог наследника Ђурђа Бранковића. Деспот Ђурађ је на територији Мађарске такође поседовао Тур и Тиса-Варшањ у жупанији Спољни Солнок, а држао је и више насеља у Бачкој и Пилишкој жупанији, од којих нека у залог.[16] У време првог пада Србије под турску власт 1439. године, деспот Ђурађ је од Жигмундовог наследника краља Алберта (1437–1439) добио тврђаву Вилагошвар с великим властелинством у жупанији Заранд.[17] Краљ

ског факултета у Београду XI/1 (1976) 71–83 (= *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 291–305); Б. Храбак, *Дубровчани у Угарској и њихове везе са Београдом и Србијом (1300–1541)*, Годишњак града Београда 27 (1980) 62; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 178–180 А. Крстић, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Ћубању*, ИЧ 64 (2015) 237–251.

[12] А. Крстић, *Документи о угарским поседима деспота Ђурђа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа 32 (2011) 132–154; P. Engel, *Archontológia* I, Budapest 1996, 369–370.

[13] J. Balajthy, *Munkács. Azaz: Munkács városának és várának topographiai, geographiai, históriai és stastistikai leírása*, Debreczen 1836, 170; A. Sas, *Szabadalmas Munkács város levéltára 1376–1850. A régi városi archivum történetének, anyagának és csoportosítási rendjének ismertetése*, Munkács 1927, 28, 29, 54, 128; А. Крстић, *Српски градови и трговци у угарској грађи из времена „Дуге војне" (1443–1444)*, ИЧ 65 (2016) 140.

[14] Ј. Радонић, *Споразум*, 158–160; P. Engel, *Archontológia* I, 210, 283–284, 399, 438–439, 444–445.

[15] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 376; Константин Михаиловић из Островице, *Јаничареве успомене или турска хроника*, прир. Ђ. Живановић, Споменик САН 107 (1959) 23; Ј. Калић, *Палата српских деспота у Будиму*, Зограф 6 (1975) 51–58 (= иста, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 653–659).

[16] А. Крстић, *Писмо деспота Ђурђа Вуковића угарском краљу Ладиславу V (Смедерево, 14. август 1445)*, Мешовита грађа 36 (2015) 17, нап. 20.

[17] Архив САНУ, Историјска збирка, бр. 13193; G. Fejér, *Codex diplomaticus* XI, 293–296; F. Pesty, *Brankovics György*, 23–29; Ј. Радонић, Споразум, 219; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 216; С. Ћирковић, *Кретања према северу*, 322–329; Ђ. Бубало, *Поседи српских деспота у одбрамбеним плановима Краљевине Угарске 1458. и 1459. године*, у: Пад Српске деспотовине 1459. године, Зборник радова САНУ, Београд 2011, 231; А. Крстић, Н. Исаиловић, *Донација Деспота Ђурђа Вуковића*

Владислав I (1440–1444) доделио му је 1443. године право да из редова својих фамилијара постави жупана жупаније Спољни Солнок.[18]

Као угарски барони и земљопоседници, српски деспоти су имали бројне фамилијаре и службенике међу локалним племством, преко којих су управљали својим поседима у Угарској. Деспот Стефан је доводио неке од својих угарских фамилијара у Србију, на краће или дуже време, и давао им одређене положаје и дужности, првенствено војне природе. Тако су у борбама у Србији и у одбрани Новог Брда у лето 1413. године били ангажовани деспотови фамилијари Петар и Ђорђе Пошафи од Сера (Szeri Pósafi).[19] Десет година касније, њих двојица и њихови синовци Гаврило и Ђорђе Млађи узели су учешће у војним операцијама *versus partes Albanie*, односно у Зети, где је деспот Стефан у то време ратовао против Венеције.[20] Најважнији међу службеницима деспота Стефана и Ђурђа у Угарској били су њихови магистри товарника (*magister tavernicorum*, tárnokmester). Ову дужност српски владар је увео по угледу на истоимено звање које је заузимало једно од највиших места у државној хијерархији средњовековне Мађарске. Деспотов магистар товарника је на његовим поседима сакупљао приходе, у које су спадали и они од краљевског пореза и од црквене десетине уступљени српском владару. У суд деспотовог магистра товарника су, према угарским обичајима, били изабрани и представници деспотових градова у Угарској. Овај суд је у име деспота судио у парницама које су биле у њиховој надлежности. Деспоти су захтевали да њихови градови у Угарској своје парнице у другостепеном поступку износе пред овај суд, а не да се обраћају судији и општини Будима. Деспотов магистар товарника је спроводио пресуде и деспотове наредбе, укључујући и конфискацију имовине дужника. У време деспота Стефана, од пре 1417. до 1421. године, дужност магистра товарника обављао је Стефан Химфи од Ремете (Himfi Remetei István), док је у време деспота Ђурђа, тридесетих година XV века, на тој дужности по свој прилици био Ладислав Гести (Geszti László).[21]

(Бранковића) Павлу Биринцију из Вероне: проблем аутентичности, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 4 (2016) 209–212.

[18] F. Balássy, *A körmöczbányai levéltárnak a Kátay nemzetségre vonatkozó oklevelei s azoknak feltűnőbb részletei*, Századok 9 (1875) 251; С. Ћирковић, *„Rasciani regales" Владислава I Јагелонца,* Зборник за историју Матице српске (=ЗИМС) 1 (1970) 80, нап. 2; А. Крстић, Српски градови и трговi, 130.

[19] Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL-OL), Diplomatikai levéltár (DL) 92426, 92427, 92428; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr zur Zeit Sigismunds* (1387–1437), in: Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich, Debrecen 2000, 64; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 84.

[20] MNL-OL, DL 79783, 79813; I. Nagy, Codex Zichy, vol. VIII, 274; *Zsigmondkori oklevéltár* X (1423), ed. N. C. Tóth, Budapest 2007, 319–320, nr. 767, 768. Угарске племиће у служби деспота Стефана у Србији помиње и деспотов биограф Константин Костенечки – В. Јагић, *Константин Философ*, 312, 319–320; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413, 419; вид. и М. Ивановић, *Властела у житију деспота Стефана Лазаревића Константина Филозофа*, у: Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VII, Деспотовац 2016, 53.

[21] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 67–68, 95–96; А. Крстић, *Два необјављена латинска писма деспота Стефана Лазаревића*, Иницијал 3 (2015) 197–209; исти, *Деспот Ђурађ и закуп коморе у Наћбањи*, 238–243.

Преко поседа и функција које је добио на територији Мађарске, деспот Стефан је укључен у редове угарске аристократије и у државну хијерархију краљевине. У више наврата је учествовао у раду краљевског савета, или присуствовао неформалним састанцима угарских барона, као и разним међународним окупљањима које је организовао његов сизерен. Тако је, примера ради, деспот Стефан Лазаревић у мају 1412. у угарској престоници присуствовао свечаној прослави поводом споразума између краља Жигмунда и пољског краља Владислава.[22] Ови одласци српског владара угарском краљу нису били само формално извршавање вазалних обавеза већ су имали и несумњиву политичку суштину. Она се тицала, пре свега, политике према Османском царству, али је била везана и за друге проблеме важне за обе државе, као што су били односи с Венецијом, с којом су се и угарски краљ и српски деспот налазили у сукобу.[23] Српско-угарско савезништво превазилазило је у ово време балканске и антиосманске оквире и разлоге због којих је и успостављено, укључујући се у шире оквире угарске политике. Рецимо, на позив краља Жигмунда, а у складу са својим вазалским обавезама, деспот је у позну јесен 1421. године послао свом сизерену војну помоћ против хусита у Чешкој.[24] У марту 1423. године, када је краљ Жигмунд у Кежмарку водио преговоре с пољским краљем Владиславом и литванским кнезом Витолдом, уз угарског краља налазио и деспот Стефан Лазаревић.[25] Он је био међу првима потписан и на уговору којим су регулисани угарско-пољски односи. Деспот Стефан је у јуну 1424. године у Будиму активно учествовао у преговорима између византијског цара Јована VIII Палеоло-

---

[22] *Zsigmondkori oklevéltár* III (1411–1412), ed. E. Mályusz, I. Borsa, Budapest 1993, 527, nr 2224; G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/5, 246–248; В. Јагић, *Константин Философ*, 311–312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; Ј. Радонић, Споразум, 157; М. Пурковић, *Кнез и деспот*, 101–102; Ј. Калић, *Немирно доба*, 87; N. C. Tóth, *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozói a lublói béke után (1412–1424)*, Történelmi Szemle 56 (2014) 345; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 77.

[23] Ј. Калић, *Снажење Деспотовине*, у: ИСН II, 91–92, 96–98; М. Спремић, *Припајање Зете Деспотовини и ширење млетачке власти у Приморју*, ibidem, 195–202; M. Wakounig, *Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwischen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum*, Wien 1990, 47–127; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 280–283; W. Stromer, *Landmacht gegen Seemacht. Kaiser Sigismunds Kontinentalsperre gegen Venedig 1412–1433*, Zeitschrift für Historische Forschung 22 (1995) 145–189.

[24] Поред одреда српских коњаника, у овим борбама учествовали су и мађарски фамилијари деспота Стефана, међу којима и већ поменути Гаврило и Ђорђе Пошафи – MNL-OL, DL 79721, 79722; I. Nagy, *Codex Zichy*, vol. VIII, pp. 274; *Zsigmondkori oklevéltár*, vol. IX, 83–84, nr. 201, 202; В. Јагић, *Константин Философ*, 313–314; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 414–415; E. Windecke, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893, 120; Ј. Калић, *Доба привидног мира*, у: ИСН II, 209; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 86.

[25] G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/6, 533–536; *Zsigmondkori oklevéltár* X, 161, nr. 329; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae. Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887, 290–291; Ј. Радонић, *Споразум*, 167–168; Ј. Калић, *Доба привидног мира*, 209; М. Антоновић, *Деспот Стефан и Змајев ред*, 20; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 418; N. C. Tóth, *Zsigmond és II. Ulászló személyes találkozói*, 351; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 80.

га и краља Жигмунда о стварању једне шире антиосманске коалиције, који су на крају остали без резултата.[26]

Политика сарадње с Угарском краљевином донела је извесне резултате и помогла је деспоту Стефану Лазаревићу да консолидује своју државу. У неколико наврата деспот је добио и директну угарску војну помоћ против Турака. Тако је у првој половини 1409. године, у време деспотовог сукоба с братом Вуком и његовим османским савезницима, тамишки жупан Филип Схолари (Пипо од Озоре, у српској народној традицији познат као Филип Мађарин) са својим снагама учествовао у борбама против Турака око Приштине.[27] Како би помогао свом српском вазалу, у јуну је на дунавску границу стигао и краљ Жигмунд праћен одредима мачванског бана Јована Маротија (Maróti János).[28] Упркос мађарској помоћи, деспот је претрпео пораз и био принуђен да привремено подели државу с братом, који је већ наредне, 1410. године погинуо у међусобним турским обрачунима.[29] Краљ Жигмунд је 1413. године подржао широку коалицију окупљену против османског принца Мусе, шаљући поново у Србију војни одред предвођен мачванским баном Јованом Маротијем.[30]

Показало се, међутим, да је и ослабљено Османско царство, увучено у сукобе између Бајазитових синова, ипак чврсто закорачило на Балканско полуострво и да није било могуће ослободити се зависности од Турака. То је постало још очигледније са стабилизацијом прилика у османској држави после 1413. године. Тако су се деспот Стефан и, касније, његов наследник деспот Ђурађ Бранковић нашли у ситуацији двоструког вазалства: према султану и према угарском краљу. То је била необична и контрадикторна позиција, коју су савременици попут биографа де-

---

[26] E. Windecke, *Denkwürdigkeiten*, 177, 179–180, 183, 186–187; Ј. Радонић, *Споразум*, 165–166; М. Пурковић, *Кнез и деспот*, 127–129; И. Ђурић, *Сумрак Византије: време Јована VIII Палеолога (1392–1448)*, Београд 1984, 259–261; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци* (1421–1427), ИЧ 29–30 (1982–1983) 12–14; иста, *Деспот Стефан и Византија*, ЗРВИ 43 (2006) 35–36; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 334–336; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 423, 425–426.

[27] G. Wenzel, *Okmánytár Ozorai Pipó*, 226; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 183–184; I. Nagy, *Codex Zichy* VI, 245; Ј. Калић, *Немирно доба*, 81; P. Engel, *Ozorai Pipo*, in: Ozorai Pipo emlékezete, Szekszárd 1987, 66; I. Haţegan, *Filippo Scolari. Un condotier italian pe meleaguri dunărene*, Timişoara 1997, 47.

[28] F. Pesty, *Krassó vármegye története*. III. *Oklevéltár*, Budapest 1882, 264; *Zsigmondkori oklevéltár* II/2, ed. E. Mályusz, Budapest 1958, 251, nr 6847; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr*, 64; P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest 2005, 89. О учешћу још неких мађарских племића у вишемесечним борбама у Србији 1409. године видети: L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 49–51.

[29] Ј. Радонић, *Споразум*, 156; N. Filipović, *Princ Musa i šejh Bedreddin*, Sarajevo 1971, 102–170; Ј. Калић, *Немирно доба*, 79–87; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 58–62; А. Веселиновић, *Држава*, 117–118; М. Николић, *Византијски писци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010, 55–72.

[30] В. Јагић, *Константин Философ*, 307–308; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 410–411; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 224–225; N. Filipović, *Princ Musa*, 454–456, 469, 506–514; Ј. Калић, *Снажење Деспотовине*, 88–90; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 61–62; F. Szakály, *Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Batlle of Mohács (1365–1526)*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 33 (1979) 77–78; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 77–78, 82.

спота Стефана хвалили као врхунац његове државничке мудрости.[31] У латинским актима упућиваним мађарским владарима, великодостојницима или државним институцијама и другим структурама у Мађарској, укључујући и њихове тамошње фамилијаре, деспоти Стефан и Ђурађ приказивали су себе као лојалне вазале угарске круне и праве угарске бароне.[32] Истовремено, пред својим поданицима, али великим делом и у комуникацији са својим слабијим суседима, попут Дубровчана, српски деспоти настојали су да себе прикажу као суверене владаре. Поданици су их тако и доживљавали.[33] С друге стране, стварна зависност деспота од Османлија и обавезе према њима биле су знатно веће него према Мађарима. Они су морали да плаћају висок годишњи трибут (харач) и да редовно шаљу помоћне трупе султану. Тога су били добро свесни и савременици и страни посматрачи.[34] Разлика у положају српских деспота према краљу Жигмунду и његовим наследницима и према султанима видљива је и из ћирилских докумената које је издавала њихова канцеларија. Док се алузије на потчињеност Турцима или помени обавеза према њима могу наћи у сачуваним деспотским ћирилским актима, у њима скоро да нема помена о односима с Мађарима и о зависности од угарских владара.[35]

Двоструко вазалство српских деспота и положај Србије као својеврсне „тампон-зоне" између две супротстављене силе могли су успешно да функционишу само дотле док Османско царство није обновило своју моћ и ушло у директне сукобе с Мађарском. Велики проблеми за Србију настали су још крајем владавине деспота Стефана, када се, због сарадње с Угрима, његова држава 1425. године нашла на удару османског оружја. Угарски краљ је још једном послао војну помоћ српском владару, коју је опет предводио Пипо од Озоре.[36] Споразумом постигнутим у Тати у мају наредне године, краљ Жигмунд је признао Ђурђа Бранковића за наследника деспота Стефана и уврстио га у ред угарских барона, уз право да наследи деспотова властелинства у Мађарској. С друге стране, мађарски краљ је тражио да му буду враћени градови и територије јужно од Саве и Дунава које је

---

[31] В. Јагић, *Константин Философ*, 311–312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413.

[32] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 71, 82–83, 95–98; B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei* III/2, 186–187, Nr. 1037. А. Крстић, *Писмо деспота Ђурђа краљу Ладиславу*, 14–18.

[33] А. Веселиновић, *Држава*, 52–57, 71–73.

[34] Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'Outremer*, Paris 1892, 206–215; Б. Брокијер, *Путовање преко мора*, Београд 1950, 131–136; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 100, 169.

[35] Само се у повељи Ђурђа Бранковића за великог челника Радича из 1429. године помињу поседи у Срему, које је овом српском велможи даровао краљ Жигмунд – С. Pavlikianov, *The Mediaeval Slavic Archives of the Athonite Monastery of Kastamonitou*, Cyrillomethodianum 20 (2015) 164, 170–171; В. Тошић, *Велики челник Радич*, ЗИМС13 (1976) 16; M. Živojinović, *Le grand čelnik Radič*, Κλητόριον in memory of Nikos Oikonomides, Athens – Thessaloniki 2005, 394.

[36] В. Јагић, *Константин Философ*, 316–317; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 417; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 309–312; D. Mellini, *Vita di Filippo Scolari, volgarmente chiamato Pippo Spano*, Fiorenza 1570, 52–53; Ј. Калић, *Доба привидног мира*, 209–212; иста, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци*, 14–15; P. Engel, *Ozorai Pipo*, 66; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90; А. Веселиновић, *Држава*, 130.

претходно предао деспоту Стефану.[37] Мотив за овај Жигмундов захтев лежао је, по свему судећи, у његовој бојазни од промене српске политике после Стефанове смрти и жељи да ојача одбрану јужних граница краљевине. Када је у јеку борби с Турцима у јулу наредне 1427. године деспот Стефан умро, краљ Жигмунд је одмах дошао у Београд, где је нови српски владар признао суверенитет угарског краља и морао да му преда престони Београд.[38] У том критичном тренутку мађарски краљ је свом новом српском вазалу пружио војну помоћ против Турака,[39] али се османска војна надмоћ показала и тада, као и наредне године, када је краљ Жигмунд доживео тежак пораз у покушају да од Турака поврати тврђаву Голубац на Дунаву.[40] У таквим околностима, Ђурађ Бранковић је склопио мир с Муратом II под врло тешким условима, пошто је изгубио скоро трећину државне територије и морао да плаћа велики данак.[41]

Током владавине деспота Ђурђа (1427–1456) билю је далеко теже одржавати позицију двоструког вазалства због све јачег османског притиска, а свако ново војно сучељавање Угара и Османлија носило је потенцијалну опасност за деспота и српску државу. На Србију се рачунало у Мађарској, па је деспот Ђурађ добио запажену улогу у плановима краља Жигмунда за реформу одбрамбеног система из 1432–1433. године. Као владар Србије и један од највећих земљопоседника у јуж-

---

[37] G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/6, 809–813; Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић* II, Београд 1907, 391–395, 396–400; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101; иста, *Доба привидног мира*, 215; I. Prlender, *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi*, Historijski zbornik 44/1 (1991) 33–39; E. Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 146; М. Спремић; *Деспот Ђурађ*, 70–71; С. Ћирковић, *„Црна Гора"*, 64–66. Ј. Радонић, *Споразум*, 176, 178, 184, сумњао је у веродостојност садржаја овог уговора, који је сачуван у препису из друге половине XVI века. G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 417, греши када наводи да је договор постигнут 1424. године. Осим Београда, и Голупца који су заузели Турци, остале територије јужно од Саве остале су ипак у поседу Ђурђа Бранковића после 1427. године – М. Спремић, *Деспот Ђурађ и Мачваснак бановина*, ИЧ 23 (1976): 26–32; А. Веселиновић, *Држава*, 129.

[38] Срби су тешко прихватили предају престонице Мађарима, јер су многи морали да напусте град који је деспот Стефан изграђивао до своје смрти – В. Јагић, *Константин Философ*, 323; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 422; M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 324; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 74–76; *Deutsche Reichtagsakten unter Kaiser Sigmund*, Bd. IX, Abt. 3 (1427–1431), Gotha 1887, 72–74, no 61; Ј. Радонић, *Споразум*, 196–204; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101–104; F. Szakály, *Phases*, 82–83; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90–97; А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предат Угрима 1427. године?*, ИЧ 61 (2012) 115–127.

[39] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 73–74, 78, 85; I. Nagy, *Codex Zichy* II, 464: M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 324; М. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006, 108.

[40] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 78–81, 85–86, 97, 111–113, 123–124, 128–129; *Joannis Długossii seu Longini, canonici Cracoviensis, Historiae Polonicae libri XII*, ed, A. Przezdziecki, t. IV, lb. XI–XII, Krakow 1877, 354–358; С. Ћирковић, *Голубац у средњем веку*, Пожаревац 1968, 13–17; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 101, 103–104; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 342–344; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr*, 67–68; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево*, 33–34; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 70–76.

[41] B. Broquière, *Le voyage d'Outremer*, 185, 206, 209; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 100; М. Благојевић, *Источна граница Деспотовине од 1428. до 1439. године*, ИГ 1–2 (1995) 31–34.

ној Угарској, деспот је према овим плановима требало да опреми 8.000 коњаника за одбрану јужних крајева краљевине од Турака.[42] Међутим, сабор одржан у Пожуну (Братислави) у марту 1435. године, којем су присуствовали и деспот Ђурађ и босански краљ Твртко II, прихватио је само мали део Жигмундових предлога о начину прикупљања војске.[43] На другој страни, српски владар је у исто време морао да откупљује мир са султаном Муратом II дајући му своју кћер Мару за жену, уз нове територије и огроман мираз. Деспот је послао и сина Стефана на Порту као таоца и обавезао се да неће дозволити да Мађари преко његове земље нападају османске територије.[44] Обновљени мађарско-османски сукоби 1437–1438. године, који су се мимо воље српског владара пренели на тло Србије, довели су до првог османског освајања српске државе 1439. године.[45] У таквим околностима деспот Ђурађ је избегао у Угарску и активно финансијски и војно помагао новом краљу Алберту Хабзбуршком и мађарским баронима у организовању војног похода против Турака, од чега на крају није било ништа.[46]

Мађарска краљевина је после смрти краља Алберта 1439. године ушла у период нестабилности и унутрашњих сукоба, који се завршио тријумфом странке Хуњадија и ступањем краља Матије на престо 1458. године.[47] Стицајем околности, управо у том периоду одлучена је и судбина српске државе, која је коначно пала под османску власт 1459. године. У деловању деспота Ђурђа Бранковића у Угарској и према Угарској у овом периоду могу се приметити два основна мотива. С једне стране, као владар, он је уз мађарску помоћ настојао прво да обнови своју државу, а затим да је некако и сачува. С друге стране, као угарски магнат имао је политичке, и, пре свега, велике материјалне интересе у Мађарској. Ти деспотови

---

[42] F. Dőry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*, Budapest 1976, 419–420, 426.

[43] F. Dőry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 277–282; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 389–390; P. Rokai, *Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 12/1 (1969) 89–90; E. Mályusz, *Kaiser*, 150, 153; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 180–181; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 435–436; P. Engel, *The Realm*, 219–220.

[44] Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југословена. Два турска хроничара из XV века*, Братство 26 (1932) 66; М. Спремић, *Почетак владавине Ђурђа Бранковића*, у: ИСН II, 222; исти, *Деспот Ђурађ*, 100, 191–193; М. Поповић, *Мара Бранковић: жена између хришћанског и исламског културног круга у XV веку*, Нови Сад 2014, 71–92, показао је да се Мара удала за Мурата II у септембру 1436, а не годину дана раније.

[45] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 119–120; E. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestris ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagreb 1892, 143; P. Rokai, *Poslednje godine*, 107–108; М. Спремић, *Први пад Деспотовине*, у: ИСН II, 244–246; исти, *Деспот Ђурађ*, 206–215; F. Szakály, *Phases*, 84–85; C. Imber, *The Ottoman Empire 1300–1481*, Istanbul 1990, 117–118; А. Веселиновић, *Држава*, 138–139; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево*, 34–35; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 79–85.

[46] MNL-OL, DL 39290; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, Pest 1853, 70–73; М. Спремић, *Први пад*, 246; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 151–152. Деспот је краљу Алберту и баронима позајмио 40.000 дуката за војни поход – М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 215–218.

[47] P. Engel, *The Realm*, 280–299; A. Kubinyi, *Mathias rex*, Budapest 2008, 23–35, 53–55; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 152–159.

интереси не могу се одвојити од његове политике и интереса које је имао као владар Србије, јер је уз помоћ политичког утицаја и богатства које је уживао или намеравао да стекне у Угарској краљевини настојао да ојача и свој положај према Турцима. У тим својим настојањима није увек имао правилне политичке процене. На пример, док се налазио у егзилу у Угарској после смрти краља Алберта, испољавао је нереалне амбиције своје породице према мађарској круни, а затим се приклонио пораженој страни у борби за краљевску власт 1440. године.[48]

Измирењем с краљем Владиславом I Јагелонцем успео је да поврати своје конфисковане поседе и у сарадњи с њим, папским легатом кардиналом Јулијем Чезаринијем и Јованом Хуњадијем организује војни поход против Османлија у зиму 1443–1444. године.[49] Уз угарску војну помоћ, али првенствено у повољном сплету спољнополитичких околности, деспот Ђурађ је повратио своју државу у августу 1444. године.[50] Ипак, из свега што се догодило претходних година извукао је закључак да Угарска није у стању да заштити Србију од Османлија и спречи њен пад под османску власт. Тешко политичко искуство и преживљена породична трагедија (Мурат II му је 1441. године ослепио два сина), уз поново преузете обавезе према султану 1444, определиле су остарелог српског владара да убудуће игра пасивну улогу према Османлијама.[51] Тиме је ушао у сукоб с борбеном политиком коју је оличавао Јован Хуњади, како у време похода који се у новембру 1444. године завршио поразом код Варне тако и, још више, у јесен 1448. године, у време и после угарског пораза на Косову.[52] Опрезна деспотова политика према Осман-

---

[48] Š. Ljubić, *Listine o odnošajih izmedju Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* IX, Zagreb 1890, 118; B. Radvánszky, L. Závodszky, *A Héderváry család oklevéltára* I, Budapest 1909, 197–200; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 137, 374–377; I. Nagy, *Codex Zichy* IX, 17–18; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome privind istoria comitatului Timiş şi a oraşului Timişoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez II (1430–1470)*, Cluj Napoca 2014, 112–117; Ј. Калић, *Палата*, Европа и Срби, 653–654; М. Спремић, *Први пад*, 250–251; исти, *Деспот Ђурађ*, 234–236, 247–248; P. Engel, *The Realm*, 280–282; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 152–154.

[49] М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 260–262, 270–284; J. Held, *Hunyadi's Long Campaign and the Battle of Varna 1443–1444*, Ungarn Jahrbuch 16 (1988) 11–17; М. Максимовић, *Срби и „Дуга војна" 1443/1444. године*, Војноисторијски гласник 1 (2013) 45–71; J. Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1448*, Leiden – Boston 2012, 295–356; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 90, 105–120.

[50] C. Imber, *The Crusade of Varna 1443–1445. Crusade Texts in Translation*, Hampshire 2006, 23–26, 197–199; A. Sokolowski, J, Szujski, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, II/1, Cracovie 1876, 140–144; *Joannis Długossii Historiae Polonicae*, 702–703; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 287–297; P. Engel, *János Hunyadi and the Peace "of Szeged"*, Acta Orientalia Academiae scientiarum Hungaricae 47/3 (1994) 241–257; J. Jefferson, *The Holy Wars*, 379–391, 406–420.

[51] İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman* VII, Ankara 1991, 113–114; Г. Елезовић, *Турски споменици* I–1, 1348–1520, Београд 1940, 1135, 1138; C. Imber, *The Crusade*, 198; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 293–294, 298, 302–303.

[52] C. Mureşan, *Ioan de Hunedoara şi vremea sa*, Bucureşti 1957, 118, 135–156; J. Held, *Hunyadi: Legend and Reality*, New York 1985, 131–134; М. Спремић, *„Дуга војна" и обнова државе*, у: ИСН II, 263–265; исти, *Деспот Ђурађ*, 336–347; Ђ. Бубало, *Поседи*, 232–233; А. Крстић, *Прилог биографији великог војводе Михаила Анђеловића*, ЗРВИ 52 (2015) 361–364; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 130, 142, 147, 155–166.

лијама је накратко продужила опстанак српске државе, али му је такође донела и неповољан имиџ у Мађарској и на Западу, не само међу савременицима већ и међу будућим поколењима.[53]

Непријатељству између српског владара и мађарског губернатора, осим различите политике према Османлијама током деценије важења српско-турског примирја (1444–1454), још у већој мери доприносили су њихови супротстављени интереси у самој Мађарској. Цена коју је деспот Ђурађ морао да плати за Хуњадијево савезништво током 1443. и 1444. године – уступање и давање у залог бројних, највреднијих поседа које је имао у Угарској (Вилагошвар, Мункач, Дебрецин, Бесермењ, Сатмар, Немети, Нађбања, Фелшебања, Ершомљо/Вршац), трајно је оптеретила њихове односе.[54] Последњу деценију живота и деспота Ђурђа и Хуњадија обележили су наизменични периоди сарадње и сукоба. Покушаје да се успоставе добри односи сменила су отворена непријатељства 1448. године, када су Угри на путу за Косово поље пустошили Србију, а деспот потом заробио Хуњадија у Смедереву. То је довело до отимања деспотских поседа у Угарској и замало до отвореног рата 1450. године.[55] Затим су уследили нови покушај стварања политичког и породичног савеза (1451)[56] и заједничка борба против Турака (1454).[57] Породично и интересно повезан с грофовима Цељским, деспот Ђурађ је постао један од вођа антихуњадијевске странке у Угарској. Наступили су нови крвави обрачуни – убиство Ладислава Силађија и рањавање и заробљавање деспота Ђурђа у Купинику 1455. године.[58] На крају, угрожени

---

[53] J. Thwrócz, *Chronica Hungarorum*, Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I, ed. J. G. Schwandtner, Vindobonae 1746, 259, 262, 265, 273; A. Bonfini, *Rerum Hungaricarum Decades, quatuor cum dimidia*, Lipsiae 1771, 481, 486; M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, 329–334; М. Орбин, *Краљевство Словена*, 115, 117–121, 372–373; G. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, Ragusa 1790, 147, 163; *Chronica Ragusina Junii Restii*, ed. S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 297; Г. Шкриванић, *Два фалзификата из XVII столећа скопског надбискупа Петра Богданија*, ИЧ 3 (1951–1952) 107–129; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 304, 346, 455–456.

[54] G. Fejér, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris*, Budae 1844 71–75; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 159–164; *Joannis Długossii Historiae Polonicae*, 701; А. Крстић, *Документи*, 127–129, 132–154; P. Engel, *János Hunyadi and the Peace "of Szeged"*, 243, 246–247, 249, 251, 255–256; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 285; J. Jefferson, *The Holy Wars*, 387–388.

[55] А. Крстић, *Прилог биографији*, 363–364, 369–373, где су наведени извори и литература о овим догађајима.

[56] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 149–150; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 305–312; G. Fejér, *Genus*, 149–157; C. Mureşan, *Ioan de Hunedoara*, 163; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 336–337, 364–366; A. Kubinyi, *Mathias rex*, 25; А. Крстић, *Прилог биографији*, 370–371; S. Andrić, *Saint John Capistran and Despot George Branković: An Impossible Compromise*, Byzantinoslavica 74/1–2 (2016) 208–209.

[57] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 186–190; М. Динић, *Грађа за историју Београда у средњем веку* II, Београд 1958, 59–62; J. Thwrócz, *Chronica Hungarorum*, 265–266; A. Bonfini, *Rerum*, 287; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 123–124; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 419–425; T. Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács*, 166–171.

[58] J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 548; К. Михаиловић, *Јаничареве успомене*, 38–39; M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, 339–340; М. Орбин, *Краљевство Словена*, 127–128; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 471–474; Ђ. Бубало, *Поседи*, 234–235; А. Крстић, *Вршац у средњем веку. II део: од од почетка 15. до средине 16. столећа*, ИЧ (2011) 203–204.

од истог непријатеља, деспот и Хуњади су сарађивали у време турске опсаде Београда 1456. године.[59] Антихуњадијевску политику наставио је и Ђурђев наследник деспот Лазар (1456–1458), који се активно укључио у грађански рат у Мађарској 1457–1458. године.[60] После победе хуњадијеваца и доласка краља Матије на угарски престо, у време бурних догађаја пред предају Смедерева 1459. године, деспотска породица Бранковић била је лишена свих својих поседа у Угарској краљевини.[61]

Као угарски барон, деспот Ђурађ је у неколико наврата учествовао на угарским државним саборима. На њима су доношене одлуке важне за судбину Мађарске, али, посредно, и за судбину Србије – у питању су били сабори на којима се расправљало и одлучивало и о угарској политици према Турцима. Деспот је тако учествовао на сабору у Пожуну 1435, а затим на оном одржаном у септембру 1439. године у месту Тидерев (Tüdőrév, Тидија) на обали Дунава, током неуспелог похода краља Алберта против Турака.[62] Био је и на сабору у Будиму у августу 1442. године, а нарочито је запажено његово учешће на будимском сабору у марту 1443. године, када је, заједно с кардиналом Чезаринијем и Хуњадијем, пресудно утицао на то да се донесе одлука о покретању војног похода против Османлија.[63] После „Дуге војне" учествовао је на сабору у Будиму у априлу 1444. године.[64] Осим у саборским одлукама, деспотово име је навођено на истакнутом месту међу угарским прелатима и баронима у још неким краљевским повељама из тог периода.[65] Током десетогодишњег раздобља обележеног различитом политиком према Турцима и сукобима с Хуњадијем, деспот Ђурађ није узимао учешћа на угарској дијети. Угрожен предстојећом турском офанзивом, деспот је послао своје посланике на сабор у Будиму у фебруару 1454. године, када је донета одлука о покретању рата против Османлија.[66] Поново је лично био на сабору у Ђуру у јуну 1455. године, где су прављени планови о великој европској антиосманској коалицији у време док су Турци освајали Ново Брдо и јужне делове српске државе.[67]

---

[59] Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 134, 145; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 477–489; S. Andrić, *Saint John Capistran*, 223–226.

[60] П. Рокаи, *Прилог биографији деспота Лазара Бранковића*, ИЧ 56 (2008) 183–190; М. Спремић, *Деспот Лазар Бранковић*, ЗРВИ 50 (2013) 899–912.

[61] С. Ћирковић, *Кретања*, 328–329; Ђ. Бубало, *Поседи*, 235–240.

[62] J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 389–390; MNL-OL, DL 39290; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, Pest 1853, 70–73; F. Dőry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 305–307.

[63] J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 118–120; A. Bonfini, *Rerum*, 455–457; *Joannis Długossii Historiae Polonicae*, 685–686; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 275–276.

[64] F. Dőry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 334; P. Engel, *Archontológia* I, Budapest 1996, 512, 515.

[65] На повељи којом је Владислав I 22. фебруара 1444. у Будиму потврдио раније повластице Дубровчанима, српски владар је наведен као први од световних великодостојника, док се деспотов печат на повељи налази одмах до краљевог, с леве стране: Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље* I, Београд 1934, 472–474; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 285.

[66] G. Fejér, *Genus*, 200–202; Ј. Радонић, *Дубровачка акта и повеље* I, 549–556; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 417–418.

[67] B. Pettkó, *Kapisztrán János levelezése a magyarokkal*, Történelmi Tár 1901, 178–180; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, 222–224; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 451; S. Andrić, *Saint John Capistran*, 203–205.

Преузевши угарска властелинства преминулог ујака, Ђурађ Бранковић је потврђивао њихов правни статус. Гарантовао је слободе и повластице градова и њихових становника, али је и штитио личне и интересе својих угарских кметова.[68] О поседима деспота Ђурђа у Угарској и његовим угарским фамилијарима, кастеланима и службеницима остало је знатно више изворне грађе него што је има из времена деспота Стефана. У највећем делу та грађа се односи на спорове који су настајали између деспотових кастелана и суседних земљопоседника, односно сељака с деспотових и других поседа, због угрожавања поседовних права, напада на имања, пљачкања и отимања имовине, незаконитог наплаћивања дажбина грађанима слободних краљевских и других градова и сличних случајева.[69] Анализа података о службеницима српских деспота на њиховим угарским поседима показује да се Срби међу њима јављају тек од другог дела владавине деспота Ђурђа,[70] односно од 1440-их година (на пример, кастелани и вицекастелани Вилагошвара, поджупани Торонталске жупаније).[71] Током вишегодишњих сукоба и спорова које су имали с породицом Хуњади, деспоту Ђурђу и његовом наследнику били су потребни поуздани људи у Угарској. Међутим, и у том периоду, већина најзачајнијих и најпоузданијих деспотових фамилијара у Мађарској били су домаћи, угарски племићи. Иако, дакле, српски племићи нису били значајно присутни на угарским земљопоседима деспота Стефана Лазаревића, неки од водећих српских велможа стицали су поседе у Мађарској у то време. Међу њима су били велики челник

---

[68] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 82–85, 89, 93–98, 101–102, 144, 150–151, 162–164, 166–168, 180–181; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Повеља господина Ђурђа Бранковића којом потврђује слободе грађанима Дебрецина (Биа, 1429, 5. мај)*, Мешовита грађа 33 (2012) 62–64; G. Herpay, *Debrecen szabad királyi város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916, 43, 45–47; B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei* III/2, 184–188; *Codex Zichy* IX, 190–192, XII, 215.

[69] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 77, 106–110, 127, 129–131, 147–149, 154–155, 155–158, 168–170, 172–174, 174–180, 197–199; G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/7, 450–451, 457–460; B. Iványi, *Bártfa szabad királyi város levéltára (1319–1526)*, Budapest 1910, 36–37, 44, 46, 47–48; K. Géresi, *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára* II, Budapest 1883, 149–150, 167–168; A. Magina, *Câteva documente*, 68–69, 71–75; C. Feneşan, *Diplomatarium Banaticum* I, Cluj-Napoca 2016, 90–91; Г. Витковић, *Прошлост, установа и споменици угарских краљевских шајкаша*, Гласник СУД 67 (1887) 15–23; I. Magdics, *Ráczkevei okmánytár*, Székesfehérvár 1888, 27–28, 29–30, 30–32.

[70] Изузетак би, судећи по имену, могао бити једино кастелан Мункача Никола Рац, који се на том положају налазио још 1424. године, у време деспота Стефана Лазаревића. Он је остао на истој функцији и током првих година владавине деспота Ђурђа – MNL-OL, Diplomatikai fényképgyűjtemény (=DF) 221558 (1424), DL 12252 (1430); B. Iványi, *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged 1931, 118; P. Engel, *Archontológia* I, 369–370; A. Krstić, *"Which Realm Will You Opt for?" – the Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century*, State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule, Belgrade 2017, 133–134.

[71] MNL-OL, DL 44588, 55345, 55368; F. Pesty, T. Ortvay, *Oklevelek Temesvármegye* I, 531–532, с погрешним датумом (1417. уместо 1447); L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 172–174; A. Magina, *Câteva documente*, 75–76; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome*, 112–117, 210; P. Engel, *Archontológia* I, 210–211, n. 304, 458–459; A. Krstić, *Which Realm*, 134–135.

Радич, који је од краља Жигмунда добио замак Купиник и више села у Срему.[72] Радич је заједно с протовестијаром Богданом држао и два поседа на територији данашњег Баната, у Тамишкој и Ковинској жупанији.[73] У Ковинској жупанији посед је имао и српски велможа Владислав, а после њега овај посед је уживао извесни војвода Михаило, који је такође имао поседе у Арадској жупанији. Пошто је у време првог пада Србије 1439. прешао на страну Османлија, поседи у Угарској били су му одузети.[74] Можда је овај војвода идентичан с „војводом Михаилом званим Челник", деспотовим фамилијарем који се помиње у повељи угарских сталежа из 1450. године. Он је у то време имао поседе у данашњем румунском Банату. Врло је могуће да се ради о Михаилу Анђеловићу, који је пре титуле великог војводе носио титулу великог челника. Као брат Махмуд-паше Анђеловића, био је предводник проосманске и антиугарске струје у Смедереву 1458. године.[75]

Није познато да ли су краљ Жигмунд и његови наследници даривали српској властели поседе у Угарској на захтев деспота, или су успостављали директне односе с најутицајнијим српским велможама. Занимљиво је да су, у време када је деспот Ђурађ боравио у избеглиштву у Угарској 1442. године, постојале групе Срба које нису биле у деспотовој већ непосредно у служби угарског краља. На челу једне такве групе, која се населила на поседима опатије Гарамсентбенедек (Garamszentbenedek) у жупанијама Чонград и Спољни Солнок, били су војвода Јаков и „капетани и судије" Ђорђе, Павле и Радослав. Они тамо нису стигли директно из Србије већ с јужне угарске границе на Дунаву, у данашњем Банату. Према неким мишљењима, војвода Јаков је идентичан с војводом Јакшом, деспотовим властелином и родоначелником породице Јакшић, која је у другој половини XV и током XVI века имала истакнуту улогу у Угарској.[76]

На крају, може се рећи да је политика чврсте српско-угарске сарадње из прве половине XV века, оличена у вазалним односима српских деспота према краљевима Угарске и њиховом укључивању у управно-политички поредак краљевине, доживела неуспех у свом основном циљу – одбрани од Османлија. Ипак, српско-

---

[72] C. Pavlikianov, *Archives of Kastamonitou*, 164, 170–171; В. Тошић, *Велики челник Радич*, 16; M. Živojinović, *Le grand čelnik*, 394.

[73] L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 124–126; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 204; M. Živojinović, *Le grand čelnik*, 394–395; С. Ћирковић, *О ктитору Каленића*, Зограф 24 (1995) 64–65; М. Ивановић, *Света Гора као уточиште за властелу из Српске деспотовине*, Наш траг 3–4 (Велика Плана 2013) 362–367.

[74] MNL-OL, DL 13440, 39125; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome*, 100–101, nr 74; Г. Витковић, *Прошлост*, 10–13; I. Magdics, *Ráczkevei okmánytár*, 9–11; Д. Динић-Кнежевић, *Словенски живаљ у урбаним насељима средњовековне Јужне Угарске*, Зборник за историју МС 37 (1988) 27, 32; А. Крстић, *Прилог биографији*, 367–368.

[75] А. Крстић, *Прилог биографији*, 365–366, 371–373.

[76] MNL-OL, DL 13691, 13745; I. Gyárfás, *A jász-kúnok története III (1301–1542), Oklevéltár,* Szolnok 1883, 613–614, nr 136; Gy. Benedek, M. Zádorné Zsoldos, *Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526*, Szolnok 1998, 267–268; С. Ћирковић, *„Rasciani regales"*, 79–82; М. Спремић, *Породица Јакшић у Банату*, Банат кроз векове: слојеви култура Баната, зборник радова, Београд 2010, 33–34; А. Крстић, *Из историје средњовековних насеља Југозападног Баната (15. век – прва половна 16. века)*, ЗМСИ 73 (2007) 35; idem, *Which Realm*, 137–138.

угарска сарадња имала је и многе друге аспекте, који су превазишли њену примарну политичко-војну сврху. Српски владари и властела су се преко веза с Угарском укључивали и у друга европска збивања, као што су хуситски ратови, скупови владара или значајни политички догађаји. Иако накратко, Београд је по први пут постао престоница српске државе. Српске сеобе северно од Саве и Дунава, подстакнуте османским надирањем и пустошењима која су га пратила, биле су олакшане чврстим политичким везама српских деспота и најугледнијих великаша с Угарском, као и чињеницом да су они на територији ове земље добијали велике поседе. Иако су главни таласи српских сеоба у Угарску наступили тек после пропасти српске државе, у другој половини XV и почетком XVI века, већ у овом периоду Срби насељавају јужне, пограничне крајеве, а њихове мање заједнице срећу се и у другим областима краљевине. Није случајно што су ретке сачуване вести о Србима у унутрашњости Мађарске везане управо за оне просторе на којима су деспоти имали своје поседе, као што су Зарандска жупанија око Вилагошвара, или жупанија Спољни Солнок. Економске и културне везе Србије и Угарске у време српских деспота биле су знатно интензивније него раније. Све у свему, оставштина веза српских владајућих деспота с Угарском није била мала. Када у другој половини XV века њихови наследници као титуларни деспоти у Мађарској буду наставили окупљање српског народа за борбу против Османлија и обнову српске државе, кренуће већ утабаним стазама.